

Godinnen in de mist

HINDOEÏSME EN HET VROUWELIJKE

foto: Marnel Breure

Het hindoeëpantheon biedt onderdak aan een lange stoet van godinnen. Sterker: de drijvende kracht achter het universum moet volgens de hindoeïfilosofie als vrouwelijk worden gezien. Ondanks deze sterke vrouwelijke vertegenwoordiging binnen het godenrijk, wordt het vrouwelijke in het dagelijks leven met voeten getreden. Maar er zijn uitzonderingen: in Assam wordt de vrouwelijke levensenergie vereerd in haar meest elementaire vorm, de vagina, en heeft de godinnencultuur een positieve invloed op de sekseverhoudingen gehad.

In *Devi (The Goddess)*, een film uit 1960 van de bekende Indiase regisseur Satyajit Ray, wordt de zeventienjarige hoofdpersoon tot levende godin gebombardeerd. Doya is getrouwd met de zoon van een rijke weduwnaar die in Bengalen op een uitgestrekt landgoed woont. De oude man is erg gehecht aan het meisje, dat in ieder op-

zicht de ideale Indiase schoondochter belichaamt. Doya is mooi, liefdevol, bescheiden en zo gediensig dat de patriarch maar met zijn ogen hoeft te knippen of ze staat al voor hem klaar.

Op een nacht heeft de schoonvader een droom waarin Doya aan hem verschijnt in de gedaante van de godin Kali. De bejaarde

man staat er vervolgens op dat het meisje tot middelpunt wordt gemaakt van de dagelijkse godinnenrituelen in de tempel op het landgoed. Nadat een stervend jongetje in haar aanwezigheid genezing vindt, stromen de gelovigen van heinde en verre toe om Doya te aanbidden en vereren.

Als Doya's echtgenoot Uma hoort wat er gaande is, vertrekt hij halsoverkop uit Calcutta (nu Kolkata) – de stad waar hij studeert – om zijn jonge vrouw bij te staan. Uma staat voor een nieuwe generatie Indianers die de religieuze tradities met een kritische blik beziet. In zijn ogen is Doya het slachtoffer van het blinde geloof van zijn vader. Uma komt echter te laat. Wanneer hij op het landgoed arriveert, is zijn echtgenote al zo ver van hem vervreemd dat hij haar niet meer bereiken kan. De film krijgt een dramatische ontknoping als Doya niet in staat blijkt haar zieke neefje te genezen. Het kind overlijdt in haar armen. Doya komt de schok niet te boven. In het laatste shot rent ze – verward en verloren – de velden in en verdwijnt in de mist.

Vrouwelijke levenskracht

Filmmaker Satyajit Ray neemt in *Devi* een rationeel standpunt in door zich tegen bijgeloof en religieus fanatisme te keren. Mensen zijn geen goden, een vrouw kan geen godin zijn. Met deze 'moderne' opvatting, die rechtstreeks voort lijkt te komen uit een westers-christelijke denktrant, gaat Ray echter voorbij aan de essentie van het hindoeïsme. Die essentie laat zich samenvatten in drie woorden: 'I am That.' Ik maak deel uit van het goddelijke, omdat het goddelijke zich manifesteert in mij. Goden en mensen zijn niet gescheiden, maar vormen als het ware een continuüm.

Volgens de hindoeïfilosofie moet de drijvende kracht achter het universum als vrouwelijk worden gezien. Deze goddelijke levensenergie of *Shakti* zorgt voor het opkomen, bloeien en vergaan van al wat is. Of het nu om melkwegstelsels, oude beschavingen of elementaire deeltjes gaat, *Shakti* zet alles en iedereen in beweging. Ook de mens. Tegenover dit actieve vrouwelijke principe staat een passief mannelijk principe dat met de naam van de god Shiva wordt aangeduid. Shiva representeert het zuivere bewustzijn dat door de scheppende energie van *Shakti* tot leven moet worden gewekt. Zonder *Shakti* is Shiva tot niets in staat en omgekeerd.

De vrouwelijke levenskracht wordt in India onder talloze namen vereerd. De godinnen uit het hindoeëpantheon vertegenwoordigen ieder een ander aspect van *Shakti* en zijn dus stuk voor stuk een uitdrukking van hetzelfde universeel vrouwelijke principe. Er zijn vele mythen en verhalen in omloop over de hindoeëgodinnen, maar de *Devi Mahatmyam* – vrij vertaald 'De glorificatie van de Grote Godin' – is een van de belangrijkste. De *Devi*

Mahatmyam is een heilig geschrift waarin het verhaal wordt verteld van Durga, een krijgshaftige godin die ten strijde trekt tegen het kwaad maar tegelijkertijd als Moeder van het Universum wordt gezien.

In het tweede hoofdstuk van de *Devi Mahatmyam* raken de mannelijke hindoeëgoden

« Het moedercomplex van de Indiase man wordt versterkt door de godinnencultuur »

bron: flickr

slaags met de demon Mahishasura. De demon blijkt onoverwinnelijk te zijn, waarop de oogverblindende gestalte van Durga verschijnt. De goden zijn zwaar onder de indruk. Ze geven de Godin om beurten een wapen of attribuut ten geschenke, totdat ze over een complete gevechtsuitrusting beschikt. Na een bovenmenselijke strijd, waarin Durga met het grootste gemak van de wereld hoofden afhakt en ogen uitsteekt, moet Mahishasura zich gewonnen geven. De kosmische crisis kan alleen worden opgelost met behulp van de Godin.

Durga

De overwinning op het kwaad wordt ieder jaar gememoreerd tijdens *Durga Puja*, een dagenlang festijn dat nergens zo groots gevierd wordt als in Kolkata, de plaats waar Satyajit Ray geboren en getogen is. Het kan niet anders of de uitbundige verering van de Godin heeft impliciet doorgewerkt in de beeldtaal waar hij als regisseur gebruik van maakt.

Hindoes gaan er vanuit dat de Godin tijdens *Durga Puja* afdaalt naar de aarde. Met name in Kolkata worden kosten noch moeite gespaard om haar verblijf zo aangenaam mogelijk te maken. De voorbereidingen nemen dan ook maanden in beslag. Door de hele stad worden duizenden *pandals* ingericht, tempels van bamboe, hout en kleurige lappen, waar Durga voor de duur van het feest onderdak vindt. In de aanloop naar de festiviteiten wordt haar beeltenis op de laadbak van rammelende vrachtwagens naar alle uithoeken van de metropool gereden. Op ieder kruispunt en bij iedere opstopping steken wuivende godinnenarmen boven de rijen wachtende auto's uit. Als het verkeer zich weer in beweging zet, glijden Durga's armen – ze heeft er doorgaans tien – statig door de overvolle straten.

De *pandals* wedijveren met elkaar in originaliteit, zodat de ene godinnentempel nog fantasievoller en feeërieker is dan de andere. De grotere *pandals* zijn ware kitschpaleizen. Te midden van alle pracht en praal is er echter een constante. Durga wordt onveranderlijk uitgebeeld terwijl ze haar 'finest hour' beleeft: door met haar drietand de demon te doorboren, zorgt ze ervoor dat de positieve krachten de overhand krijgen.

De Grote Moeder

In oude culturen over de hele wereld is sinds mensenheugenis een verband gelegd tussen godinnenkracht en moederschap. De scheppende kracht van het vrouwelijke is nauw verwant aan het vermogen om nieuw leven voort te brengen. In India komt die verwantschap tot uitdrukking in de titel 'Ma', die zowel aan godinnen als aan vrouwen wordt toegekend. Een vrouw die Ma wordt genoemd, is tegelijkertijd moeder en godin. Haar moederschap is een universeel moederschap dat ten goede komt aan iedereen die in haar nabijheid verkeert. Maar binnen de context van de Indiase samen-

lving heeft dit principe een freudiaanse ondertoon gekregen.

De relatie van de Indiase man met zijn moeder heeft opvallend vaak een symbiotisch karakter. Dat heeft alles te maken met de praktijk van het gearrangeerde huwelijk. Vrouwen die een liefdeloos huwelijk leiden, projecteren het verlangen om bemind te worden op hun zonen, die ze met alle mogelijke middelen aan zich binden. Volgens de psychoanalyticus Sudhir Kakar wordt het moedercomplex van de Indiase man nog eens versterkt door de godinnencultuur. Het verhaal van de Grote Moeder staat als het ware in de psyche van de zoon gegrift.

De oude man in de film *Devi* lijkt zwaar verward te zijn in een neurotisch verlangen naar de moedergodin. Hij verwacht de zorg van zijn kinderloze schoondochter met de belangeloze liefde van een moeder, waardoor Doya in zijn beleving 'Ma' wordt, in de dubbele betekenis van het woord. Als regisseur Satyajit Ray echt zo modern was geweest, zou hij zich gerealiseerd hebben dat zijn vrouwelijke hoofdpersoon niet de dupe is van bijgeloof, maar van een masculiene orde die zowel het familieleven als de religie beheerst. Als jonge vrouw is Doya

Shakti in te nemen en zich te voegen naar de hiërarchie van familierelaties die bepalend is voor hun positie. Volgens een bekende uitspraak behoort een vrouw als meisje aan haar vader toe, moet ze als echtgenote de wensen van haar man en schoonfamilie inwilligen, en is ze als weduwe aangewezen op de goedgunstigheid van haar zonen.

Zo kan het gebeuren dat het hindoeëpantheon onderdak biedt aan een lange stoet van godinnen, terwijl het vrouwelijke in het dagelijks leven met voeten getreden wordt. In het verre verleden moet dat heel anders zijn geweest. Zo'n drieduizend jaar terug, in de tijd dat de Veda's op schrift werden gesteld, vervulden mannen en vrouwen complementaire rollen. Voor zover bekend hadden beide seksen toegang tot onderwijs en oefenden vrouwen priesterfuncties uit. Daar kwam verandering in door de opkomst van het ascetisch ideaal. Vrouwen werden in toenemende mate vereenzelvigd met seksualiteit en andere aardse zaken die de asceet juist wilde ontstijgen om een 'zuivere ziel' te worden.

Naarmate de tegenstelling tussen zuiver en onzuiver meer op de voorgrond kwam te staan, verdwenen de priesters en lang-

kegen. Op een heuvel in Assam, een afgelegen noordoostelijke deelstaat van India, staat de beroemde tempel van de godin Kamakhya. De vrouwelijke levensenergie of Shakti wordt er vereerd in haar meest elementaire vorm: de vagina. Vanuit het tempelgebouw leiden glibberige stenen trappen naar de buik van de aarde, waar het eigenlijke heiligdom zich bevindt. De vagina van de Godin is een onderaardse bron die opwelt uit de verborgen diepten van de heuvel. Kamakhya staat zo dicht bij de krachten van de natuur dat zij zich lijkt te onttrekken aan de gangbare religieuze systemen. Eigenlijk wordt hier geen hindoeëgodin vereerd, maar het vrouwelijk principe in haar oervorm.

In de Nieuwe Steentijd waren grotten gewijde plekken, waar de vernieuwende en levende geesteskrachten van de Grote Moeder werden aangeroepen en vereerd. Omdat deze oermoeder samenviel met de aarde, was het betreden van de grot een symbool voor het binnengaan van het lichaam van de Godin. Kamakhya is een echo van deze Grote Moeder en verwijst naar een periode waarin vrouwelijke seksualiteit nog niet als onzuiver werd bestempeld, maar verbonden was met het heilige principe van de vruchtbaarheid. Onbekommerd tegen de heuvel leunend, opent ze haar schoot voor pelgrims, priesters en andere passanten die uit het hele land toestromen om af te dalen in haar binnenste. Tot op de dag van vandaag wordt de tempel in de tijd van de moesson een paar dagen gesloten omdat de Godin menstrueert: door het ijzeroxide in de grond kleurt het water van de bron op natuurlijke wijze rood. Traditiegetrouw wordt de jaarlijkse menstruatie van Moeder Aarde groots gevierd.

Buitengewoon heilzaam

Vrouwen in Assam hebben van oudsher een betere positie dan hun seksegenoten in Noord-India. Ze hoeven bij hun huwelijk geen bruidsschat in te brengen, tooien zich niet met sluiers of andere gezichtsbedekkende kleding en zijn nooit onderworpen geweest aan het omstreden verschijnsel van de weduweverbranding. Het ziet er naar uit dat de Assamese godinnencultuur een positieve invloed op de sekseverhoudingen heeft gehad.

Waarschijnlijk waren vrouwen en godinnen in het oude Assam nauw verbonden. Daar-

« Tot op de dag van vandaag wordt de tempel in de tijd van de moesson een paar dagen gesloten omdat de Godin menstrueert »

gebonden aan de positie van gehoorzame schoondochter, als levende godin zit ze gevangen tussen de muren van een tempel waar mannen de dienst uitmaken. Wie gaat er hier de mist in?

Het vrouwelijke met voeten getreden

In de *Devi Mahatmyam* staat geschreven dat alle vrouwen in alle werelden deel hebben aan de Godin. Een mooie gedachte die in de praktijk niet wordt nageleefd. De cultus rondom Amma, de Heilige Moeder uit Kerala die dagelijks duizenden mensen aan haar boezem drukt, vertoont weliswaar raakvlakken met de Indiase godinnenverering, maar die situatie mag uitzonderlijk heten. De meeste Indiase vrouwen worden aan het begin van de eenentwintigste eeuw nog altijd geacht hun scheppende kracht of

zaam maar zeker uit de hindoetempels. Ook uit de heiligdommen voor de Godin. Wie tegenwoordig een tempel voor Durga of Kali betreedt, loopt het risico te worden aangeklampt door *pandits* die eerst geld eisen en de bezoeker vervolgens hardhandig meetronen naar het beeld van de Godin, waar ze de meegebrachte offergaven onverschillig voor haar voeten smijten. Als vrouwen al religieuze functies uitoefenen, zijn ze meestal gewapend met een emmer en een dweil. Een heldhafter taak is voor hen niet weggelegd.

De vagina van de godin

Om iets van de oorspronkelijke Indiase godinnenkracht te ervaren, is het nodig de gebaande paden te verlaten en af te reizen naar plekken waar het orthodoxe hindoeïsme nog geen voet aan de grond heeft ge-

Colofon

India Nu is een tweemaandelijks blad met kritische en actuele beschouwingen over India en haar relatie met het buitenland, in het bijzonder Nederland. India Nu beoogt een discussieforum te zijn voor allen die zich op enige wijze betrokken voelen bij India. De opgenomen artikelen zijn op persoonlijke titel geschreven en geven niet de mening van de redactie of de LIW (Landelijke India Werkgroep) weer.

Redactie: Sara Gielen, Fekke de Graaf, Benno van Kampen, Merel van Lenthe

Eind- en hoofdredactie: Frederik Prins

Vormgeving: Dora Sternberg

Druk: Terts, Amsterdam

Aan dit nummer werkten verder mee:

Ward Berenschot, Dana van Breukelen, Marnel Breure, Jeannette van der Burgh, Amrita Das, Marieke van Grinsven, Tineke Nugteren

Ook bijdragen aan India Nu? Mail de redactie:

E-mail redactie: indianu@indianet.nl

E-mail adreswijzigingen/abonnements:

h.maas@indianet.nl

Advertenties: bel het secretariaat van de LIW voor de tijdsplanning. De tarieven zijn:

1 pagina € 175

1/2 pagina € 100

1/4 pagina € 62,50

Abonnementen: € 24,50 per jaar voor vijf nummers (waaronder één dubbelnummer). Bel, schrijf of mail de LIW voor een abonnement. Zonder schriftelijke opzegging vóór 1 december wordt uw abonnement met een jaar verlengd. Losse nummers: € 4,50 incl. porto.

India Nu is een uitgave van de LIW
Mariaplaats 4, 3511 LH Utrecht
telefoon: 030-232 13 40
fax: 030-232 22 46
e-mail: info@indianet.nl
website: <http://www.indianet.nl>
rekeningnummer: 24835 48

De Landelijke India Werkgroep is een stichting met als doel vanuit Nederland bij te dragen aan een menswaardig bestaan voor de (kans)-armen in India. Zij doet dit door voorlichting en campagnes. Vraag voor meer informatie een gratis folder aan bij de LIW.

Ons logo: Marieke van Grinsven

ISSN 0924-9249

door was de oermoeder Kamakhya een levende aanwezigheid in iedere familie. Tegenwoordig concentreert de religieuze verering van vrouwen zich vooral rond de zogeheten *kumari puja*, een ritueel waarin jonge meisjes aanbeden worden als manifestatie van de Godin. Het komt vrijwel dagelijks voor dat bezoekers van de tempel zo'n ritueel laten opvoeren, omdat het als buitengewoon heilzaam geldt.

In het voorportaal van de tempel zit een meisje van een jaar of tien op een verhoging, pal naast een godinnenbeeld dat een van de verschijningen van Kali voorstelt. Het meisje draagt een donkerrood vestje op

een spijkerrokje dat ze met beide handen tegen haar opgetrokken bovenbenen drukt. Aan haar voeten zit een dikke ongeschoren man van onbestemde leeftijd. Hij wordt geflankeerd door twee priesters die een heilige tekst reciteren. Hun melodieuze gezang wordt door de dikke pelgrim hakkelend herhaald. Het meisje, dat zich totaal niet lijkt te storen aan de drie mannen die haar omringen, kijkt zelfbewust om zich heen. De dikke pelgrim besprenkelt haar voetjes met een rode vloeistof en strooit daar bij wijze van offerande bloemen overheen. Meisjes van dezelfde leeftijd rennen uitgelaten rond over het tempelterrein, joelend en spelend. Hun roodgekleurde voeten verdragen dat ze eerder op de ochtend ook het middelpunt van een *kumari puja* zijn geweest. De heuvel van Kamakhya verschaft vrouwen van jongs af aan toegang tot het principe van 'I am That'. Meisjes worden opgevoed met het besef dat ze deel van de Godin zijn en mogen die verwantschap uitleven in het gewijde spel van het ritueel. De tempel van Kamakhya is geen vrouwengevangenis maar een plek waar Shakti haar rechtmatige plek kan innemen zonder dat Shiva de boventoon voert.

foto: Marnel Breure

Een meisje dat aanbeden wordt tijdens de *kumari puja*

Geen verstandsverbijstering

Misschien is het mogelijk om het eind van de film *Devi* anders te bekijken. Vanuit een rationeel mannelijk perspectief is Doya's verdwijning in de mist inderdaad een teken van verstandsverbijstering, maar bekeken door het oog van de Godin zou er wel eens iets heel anders aan de hand kunnen zijn. Doya onttrekt zich aan de beperkingen van familiebanden en religie die haar van buitenaf zijn opgelegd. In haar daagt het bewustzijn dat ze machtiger is dan ze zelf weet. Helder is dat bewustzijn nog niet. Maar wie weet trekt de mist ooit weer op.

Marnel Breure

Marnel Breure is auteur van *Dochters van Durga: op zoek naar de godinnen van India* (Uitgeverij Augustus, 2011).

